

sed ex fine intento ex vi ipsorum principiorum et regularum, quibus utitur aliqua scientia: si enim sunt principia solum manifestantia veritatem et quasi illuminantia et fugantia ignorantiam, speculative procedunt; si autem non solum manifestant veritatem, sed dirigunt ad hoc ut fiat et constituatur in esse, sunt practica, et ordinant praxim, intelligendo nomine *praxis* generaliter objectum practicæ cognitionis. Unde principia speculativa dicuntur resolutiva, quia solum respiciunt veritatem, ut resolvitur cognoscibiliter in sua principia; principia autem practica dicuntur compositiva, quia respiciunt veritalem, seu entitalem, ut ponendam in esse. De quo videatur. S. Thomas, II Metaph., lect. II.

Igitur in præsentia, quando inquirimus an logica sit practica, vel speculativa, punctum difficultatis ad hoc reducitur: An principia formalia, quibus Logica procedit, ita respiciant veritatem, quam tractat, ut pure resolutiva procedant in ordine ad sciendum; an modo compositivo ultimate ordinentur ad aliquod opus exercendum et faciendum præter ipsum scire, ita quod non sit sola speculatio veritatis, sed etiam praxis, vel potius an ipsa ordinatio ad sciendum practica esse possit.

Et in hoc dividuntur auctores in tres præcipuas opiniones.

Quidam simpliciter practicam existimant Logicam quia, licet multa speculetur, omnia tamen ordinat ad opus, scilicet ad rectam constructionem syllogismi; et ita designat hæc sententia pro materia practicabili operationes intellectus, pro principiis autem practicis regulas, seu præcepta, quibus non solum docet in universali quæ sit natura syllogismi, sed in particulari quomodo sit construendus. De qua

sententia videatur Fons., II Metaph., cap. III, quæst. II, sect. III; Conimb., quæst. IV præoem., artic. V.

Alii simpliciter faciunt speculativam e contrario fundamento, vel quia existimant nullum actum intellectus esse praxim, vel quia, etsi fateantur actum intellectus ut subditur voluntati posse esse praxim, non tamen ut pure respiciat objectum sub ratione cognoscibilis; Logica autem non dirigit immediate ipsos conceptus entitative, sed objecta, quæ sic ordinat et disponit, sicut requiritur ad debitam speculationem. Est communis Thomistarum. Videatur Magister Sotus, hic quæst. IV; Sanchez, quæst. XVI; Cur. Carmel., quæst. VI, præoem.

Alii denique existimant simul esse practicam et speculativam, quia rationem speculativi et practici dicunt esse accidentales differentias in scientiis, vel saltem esse habitum duplicem partialem in Logica, quorum unus sit speculativus, alter practicus. Ita Pater Vazquez, I part., disput. VIII, capit. I; Magister Cabero, disputat. III, dubio III; Martinez, quæst. III; et alii.

NIHILOMINUS DICENDUM EST PRIMO: Non posse unicam scientiam naturalis ordinis simul esse practicam et speculativam, et consequenter neque Logicam. — Sumitur hæc conclusio ex D. Thoma, I p., quæst. I, artic. IV, ubi fatetur practicum et speculativum in scientiis philosophicis aliam atque aliam scientiam constituere, quod est signum diversitatis essentialis. Et similiter in VI Ethic., lect. II et III; et I-II, q. LVII, distinguit tanquam virtutes essentialiter diversas scientiam et sapientiam ab arte et prudentia, quia illæ sunt speculativæ, illæ practicæ. Et videri etiam potest in Opusc. XC, quæst. V, artic. XI.

Et ratio est: Quia distinctio specifica habituum sumitur ex objecto

formali; in scientiis autem formalis diversitas objectorum reducitur ad diversa principia, ex quibus proceditur circa unum objectum, vel circa aliud, ut ex Philosopho ostendit S. Thomas, I Poster., lect. XII: «Sicut, inquit, formalis ratio visibilis sumitur ex lumine, per quod color videtur, ita formalis ratio scibilis sumitur secundum principia ex quibus aliquid scitur.» Practicum autem et speculativum exigunt diversa principia in ipsa formali ratione cognoscendi: siquidem principia speculativa procedunt modo resolutorio, et solum tendunt ad manifestandum veritatem secundum connexionem et dependentiam a principiis formalibus talis veritatis, principia autem practica, neque resolvunt, neque illuminant veritatem, quantum ad sua formalia principia et quidditatem, quasi abstrahendo ab existentia, sed applicant et ordinant illam ad ponendum in esse, et ita procedunt modo compositivo. Unde speculativum respicit causas veritatis abstracte et in se, practicum autem concrete et in opere, non abstrahendo ab existentia. Nunquam ergo principia sunt speculativa, nisi quia distinguuntur a practicis illisque opponuntur, quia opposito modo procedunt, quia non sunt applicativa ad opus. Et sic magis distant in ratione cognoscendi et illuminandi principia practica et speculativa, quam duo speculativa, quæ diversas species scientiæ constituunt. Quod si semel diversas species constituunt secundum se, non possunt inadæquate et ut partes concurrere ad aliam tertiam speciem constituendam, quæ simul sit practica et speculativa, etiam inadæquate, ut dicunt aliqui; sicut non potest unica scientia duas species scientiæ diversas adunare, verbi gratia, quod simul sit Mathematica et Metaphysica, aut quid simile,

quia repugnat differentias specificas, cum sint oppositæ, uniri inadæquate ad unum tertium constituendum, nisi earum oppositio et differentia tollatur in aliqua eminentiori forma, ut statim dicam. Nunc autem solum loquimur de scientiis ordinis inferioris.

Quomodo autem in Theologia et aliis habitibus supernaturalibus admetur ratio practici et speculativi, ut docet D. Thomas, I part., quæst. I, art. IV; et II-II, quæst. VIII, art. II; et quæst. XLV, art. III, alterius negotii est.

Breviter dicimus: non uniri in istis habitibus rationem practici et speculativi inferioris ordinis, prout reperitur in ipsis inferioribus, quia hæc semper specie distinguuntur, sicut vegetativum, prout invenitur in planta, et in bruto, nunquam ununtur in aliqua forma; neque ullæ specificæ differentiæ uniri possunt in illo ordine in quo sunt differentiæ specificæ, id enim implicat, cum hoc ipso quod sunt differentiæ specificæ sint oppositæ, et si sunt oppositæ repugnat in unum adunari; sed uniri possunt in aliquo superioris ordinis in quo forma eminentior unico modo superiori exercet ea, quæ plures formæ inferiores diverso et opposito modo exercent. Aliud est de gradibus, seu prædicatis superioribus et inferioribus, ut sensitivo, vegetativo etc., qui ununtur in aliqua forma contracta, ut in homine; sed isti gradus non sunt oppositi sicut species, vel differentiæ specificæ, sed se habent ut superius et inferius prædicatum, quorum unum contrahit aliud et non ei repugnat. Consistit autem ista ratio superior scientiæ, in qua practicum et speculativum ununtur, in eo quod istæ scientiæ supernaturales attingunt Deum secundum quod est in se. In ipso autem Deo idem est principium propriæ speculationis et

practicæ ordinationis, quia ita est veritas necessaria in se, quod etiam est regula contingentium, et ita simplici modo unit principia speculationis et praxis: quod non contingit in aliis luminibus, quæ non possunt unica manifestatione simul manifestare rem secundum principia necessaria et secundum contingentia, secundum resolutionem in principia veritatis et secundum principia factiva et compositiva rei in esse, quia limitatio luminis non potest omnia ista comprehendere, cum fundent oppositas differentias et modos procedendi.

Dico secundo: Logica essentialiter, et ex vi suorum principiorum simpliciter est speculativa, licet aliquem modum practicæ induat, quatenus regulas et directionem præbeat speculationi ipsi. — Hanc conclusionem perpetuo docet D. Thomas. Primo, ponendo omnes artes liberales sub genere speculativo, ut in I Metaphysic., lect. II, § *Hic probat secundam*. Secundo, specialiter loquens de Logica, I-II, quæst. LVII, art. III, ad 3, docet quod, etiam in ipsis speculabilibus, est aliquid per modum cuiusdam operis, puta constructio syllogismi, aut orationis congruæ, etc.; et subdit: « Et quicumque ad hujusmodi opera rationis habitus speculativi ordinantur, dicuntur per quamdam similitudinem artes. » Ubi non solum actum Logicæ, sed etiam habitum vocat speculativum. Constat autem apud D. Thomam scientiam esse unum habitum tantum, ut docet I-II, quæst. LIV, artic. IV. Ergo Logica tantum est speculativa. Similiter II-II, quæst. XLVII, art. II, ad 3, docet « dari artem speculativam, sed non speculativam prudentiam, quia speculativa ratio quædam facit, puta syllogismum, propositionem, etc. » Et questione LI, artic. II, ad 3, dicit: « Quod in speculativis alia ra-

tionalis scientia est Dialectica, et alia scientia demonstrativa, quæ est veritatis demonstrativa. » Eandem sententiam docet Scotus, quæstione IV Prologi, § *Dico igitur*, et VI Metaphysic., quæst. I; et communiter tota ejus Schola, licet in fundamento a Thomistis non nihil differre quidam putent, sed falso; nam in hoc ultimo loco ex eodem fundamento procedit cum D. Thomas, scilicet quia opus, quod dirigit Logica, est ipsa speculatio.

Nec potest responderi: Quod loquitur S. Thomas de speculativo secundum quid, quia dicit quod speculativa ratio aliquid facit per modum cuiusdam operis, speculativum autem operans aliquid, videtur speculativum secundum quid.

Sed hoc non potest stare: Quia in his locis inquit S. Doctor an prudentia sit speculativa essentialiter et simpliciter, non secundum quid? Inquit enim de ipso genere cognitionis in quo ponitur habitus ipse prudentiæ; ergo inconvenienter resolveret de speculativo secundum quid. Unde etiam procederet omnino insipienter si, quando ex professo inquit in quo genere cognitionis ponatur prudentia, vel ars liberalis, vel Dialectica, omisso genere simpliciter, diceret quod est in genere speculativo secundum quid: sic enim non explicaret in quo genere esset absolute et simpliciter. Et D. Thomas, quando simpliciter affirmat quod aliquid est tale, sine alia restrictione, vel explicatione, non procedit in sensu diminuto et secundum quid, sed in sensu formali, et simpliciter loquendo, alias nihil certè haberemus in doctrina D. Thomæ, et præsertim quia de hoc procedebat argumentum. Et urgetur quia, si dicitur speculativa secundum quid, maxime quia est operans, ratio autem operationis ut sic, non minuit speculatio-

nem, quia in se speculatio ipsa est operatio quædam, ut jam notatum est.

Fundamentum hujus conclusionis a priori et a posteriori sumi potest. A posteriori facio in primis illam consequentiam Philosophi, in I Met., lect. III, apud D. Thomam: Nulla scientia in qua quaeritur ipsum scire propter seipsum est practica; sed qui propter fugiendam ignorantiam philosophatur, causa tantum cognoscendi philosophatur, et tendit ad scire propter seipsum; ergo talis non est practicus, sed speculativus. Hæc consequentia est quam facit Philosophus, sed eadem prorsus applicatur Logicæ, nam Logica quaerit scire propter seipsum, ergo est speculativa. Antecedens probatur: Logica solum intendit fugere ignorantiam; ad hoc enim inventa est ut ratio non procedat ignoranter, neque erronee sed recte sciat, ergo solum intendit scire et cognoscere, fugere enim ignorantiam et scire idem est. Ergo, si Logica quaerit ipsum cognoscere propter fugam ignorantie, et ut purificet ipsum scire ab errore et modo non sciendi, quaerit cognitionem propter scire, ergo non est practica.

Et confirmatur: Quia, si Logica dirigit speculationes, ergo vis speculativa est, quæ perficitur per Logicam artificialem; ergo Logica artificialis non potest esse practica, cum perficiat vim speculativam; alioquin ratio practica dirigeret speculativam, et prius perficeretur vis practica, quam reificaretur speculativa, quod repugnat, cum practicum sit posterius speculativo utique reificato, quia a speculatione reificata et sine errore practica derivatur, non e contra.

Fundamentum autem a priori sumitur tum ex parte principiorum quibus Logica procedit, tum ex parte materiæ circa quam versatur.

Ex parte quidem principiorum, quia principia Logicæ sunt omnino speculativa, nec dabitur aliquid practicum etiam in ipsis syllogismis construendis; ergo ipsa Logica non est practica. Conseq. est evidens. Antecedens vero probatur: Nam principia quibus utitur in construendis syllogismis sunt illa duo: Quæcumque sunt eadem uni tertio, etc., et: Quæcumque dicuntur de aliquo universaliter, dicuntur de omni contento sub illo, quæ principia omnino sunt speculativa; nam multis scientiis speculativis deservire possunt ad alias veritates comprobandas, et sic attingunt veritatem ipsam secundum se. Et idem observari potest in aliis principiis quibus procedit Logica circa naturam generis et universalium, circa rationem oppositionis, circa modum definitionis et divisionis, et similia, quæ ita sunt speculativa quod etiam aliæ scientiæ speculativæ utuntur illis, sicut notavit S. Thomas, I Poster., lect. XX, et sæpe in aliis scientiis speculativis utitur his principiis. Si ergo habet Logica principia deservientia ad conclusiones speculativas, ipsa ergo principia speculativa sunt; ergo non habet principia practica, quia simul practica et speculativa habere non potest, ut dictum est.

Ex parte autem materiæ circa quam versatur Logica, idem proportionabiliter probatur: Quia ordinatio Logicæ directe et per se versatur circa ipsa objecta cognita et ordinata, ex qua ordinatione habent dirigi conceptus ipsi formales, quatenus versantur circa objecta sic ordinata; ergo non habet pro materia aliquid practicabile. Consequentia patet: Quia objectum, sub statu cogniti et secundæ intentionis, non est practicabile et operabile ab aliqua reali operatione, sed ex ipsa cognitione redditur sic cognitum, et in statu cogniti ordinatum; sed si

quæ esset materia practicabilis et operabilis ab intellectu realiter, essent ipsi conceptus, ut eliciendi et operandi; ergo si versatur directio Logicæ circa ipsa objecta cognita ut cognita sunt, non versatur circa operabile, ut operabile. Antecedens autem constat, quia principia, quibus Logica discurre, per se et directe respiciunt objecta cognita, sub statu cogniti et secundæ intentionis, sicut cum dicit: Quæcumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se; quidquid dicitur de aliquo universali, dicitur de contento sub illo. Et similiter in regulis ampliationis, restrictionis, suppositionis etc. Et in ipsa coordinatione predicamentorum et distinctione prædicabilium, omnia ista respiciunt et versantur circa objecta cognita, in quantum cognita sunt; ergo non respiciunt aliquid operabile, ut operabile, quia illud est operabile quod attingibile reali operatione, ut sic in executione, non ut extrinsece tanquam cognitum, attingatur. Etenim, ut supra diximus, hoc ipso quod objecta sunt ordinata, et ut talia proponuntur, non est necesse aliquid operari circa ipsos conceptus, ut in talia objecta tendant modo aliquo artificiali, quia naturali representatione et similitudine tendunt ad objecta sua; ergo totum artificium logicale circa objecta ipsa ut cognita versatur, non circa ipsam tendentiam et representationem conceptuum, quæ naturalis est, et artificiosa esse non potest, nisi tantum objective, quia ordinatur ad objecta artificiose disposita.

Ex quibus sequitur: Non repugnare quod actus intellectus sit praxis ex eo quod actus intellectus sit præcisus, sed ex eo quod speculatio est et tendit ad veritatem, ibique sistit; quod autem sistit in veritate, contemplativum est. Unde sola exterior actio (id est extra co-

gnitionem inventa ut præcisus sistens in veritate) pertinet ad intellectum practicum, sive activum, ut docet S. Thomas, II-II, q. CLXXX, art. II. Actus autem intellectus, ut induunt moralitatem, et liberæ voluntatis motioni subsunt, possunt practiciis regulis prudentiæ regulari, sicut actus aliarum virtutum, quia sic quodammodo actus exteriores sunt respectu cognitionis veritatis, id est extra illam.

Soluntur argumenta.

Primo arguitur: Aliquibus auctoritatibus S. Thomæ, quibus videtur Logicæ attribui rationem practicæ et non speculativæ. Nam, in I Metaph., lect. II, et in Opuseul. LXX, quest. V, artic. I, dicit: « Logicam non contineri sub Philosophia speculativa, ut principalem partem, sed ut quoddam reductum ad ipsam, quia res de quibus agit non quaeruntur propter seipsas. » Ergo essentialiter non est speculativa, sed secundum quid, et reductive. Et ibidem, solutione ad 3, subdit: « quod aliæ scientiæ dicuntur artes, quæ non habent solam cognitionem, sed etiam opus »; ergo, cum Logica sit scientia et ars, non habet solam cognitionem, sed etiam opus, atque adeo aliquod opus habet distinctum contra cognitionem. Item in VI Metaph., lect. II, et XI Metaph., lect. XII, solum tria genera numerat scientiarum speculativarum ex Philosopho, scilicet Physicam, Mathematicam et Metaphysicam; ad nullum autem istorum pertinet Logica, ut de se patet; ergo non est in genere speculativo.

Denique: Quod non repugnet aliquam scientiam esse simul practicam et speculativam, constat ex D. Thomæ, qui utrumque attribuit Medicinæ, Opuseul. LXX, quest. V,

art. I, ad 4; et Theologiæ, I p. q. I, art. IV.

Respondetur ad primum locum: Solum probare quod Logica non est principalior inter scientias speculativas, sed inferior et ministerialis, eo quod res de quibus agit Logica deserviunt aliis scientiis, tanquam dantes modum et formam sciendi, non ut objectum in quo ultimate sistitur. Sed tamen non tollitur quod sit essentialiter speculativa, tum ex modo procedendi et principiis speculativis quibus utitur, tum quia ipsæ res de quibus agit ita ordinantur ad alias quod non ad operationem, sed ad speculationem aliarum ordinantur, cum instrumenta speculationi ministrent.

Ad secundum locum dicitur: Quod scientiæ quæ sunt artes dicuntur non solum habere cognitionem, sed etiam aliquod opus, non opus quod sit distinctum ab ipsa speculatione, sed quod speculationem ipsam ordinat et dirigit, et ita respicit ipsam speculationem modo quodam operis, quatenus regulabilis et dirigibilis est per certas regulas; et ideo, ut diximus supra, habet Logica quemdam modum practici, sed, quia omnis ista directio ad speculandum ordinatur et ad rectificandum speculationis opus, simpliciter speculativa manet.

Ad tertium locum dicitur sicut ad primum: Quod Logica continetur sub speculativa Philosophia reductive, id est minus principaliter, quia res de quibus agit minus principales sunt, utpote speculationis instrumenta.

Ad ultimum respondetur: Quod Medicina expresse ponitur a D. Thomæ sub scientia practica secundum finem, id est secundum objectum, quia tota ad operationem ordinatur: sed secundum quid dicitur theoria, secundum quod aliqua pars Medicinæ aliquid a Philosophia mutuatur, et

non ex propriis, sicut mutuatur Chirurgus a Geometria, vel quia pars aliqua Medicinæ minus proxime ordinatur ad operationem. Theologia autem est simul practica et speculativa, quia est scientia superioris ordinis, in quantum participat in suis principiis ea quæ sunt luminis divini.

Secundo arguitur: Logica respicit operationes ut practice dirigibiles; ergo est practica. Antecedens probatur: Quia Logica tradit regulas et præcepta, quibus ordinantur opera rationis ne errent in speculatione, et si quid speculatur, ad hoc speculatur ut dirigat, non dirigit ut speculetur; ergo respicit operationes ut dirigibiles practice circa modum speculandi, ut quando docet construere syllogismum in *Barbara*, secundum talem quantitatem et qualitatem, et alias regulas certas et determinatas, quibus syllogismus regulabilis est.

Et confirmatur: Quia Logica non solum dirigit syllogismos speculativos, sed etiam practicos; nam in continens dicitur male syllogizare, quia syllogizat in quatuor terminis, ut dicit Philosophus, VII Ethic., lect. III, apud D. Thomæ. Ergo sicut ex eo quod dirigit speculationes est speculativa, ita ex eo quod dirigit practicos syllogismos erit practica.

Resp. Neg. antec. Ad probationem dicitur: Quod operationes intellectus sunt dirigibiles et regulabiles regulatione et artificio tenente se ex parte objecti cogniti ut cogniti, non regulatione et artificio tenente se ex parte ipsius actus ut operabilis, aut artificioso vel morali modo eliciendi, sed qui modo resolutivo, et naturali representatione, et tendentia fertur in objecta sic ordinata et intentionata. Unde talis directio nullo modo est practica propter rationes dictas. Et ita quando dicitur: *specula-*

tur, ut dirigat, distinguitur: Directione tenente se ex parte objecti cogniti, et ad solam fugandam ignorantiam ordinata, concedo, sed hæc directio est speculativa; directione tenente se ex parte operis, et ad existentiam rei, aut efficientiam ordinata, nego. Et sic præcepta et regulæ construendi syllogismos, et alia logicalia instrumenta non introducunt aliquam formam realiter in materiam, sed quæ solum versatur circa objecta cognita penes principia speculativa, ut dictum est.

Ad confirmationem respondetur: Quod in syllogismo practico, licet conclusio immediata non sit operatio, sed ratiocinatio seu cognitio, ultima tamen conclusio operatio est, ut late docet D. Thomas, in lib. de Motu animalium, lect. v; et q. xxii de Verit., art. xv, ad 2. Unde iste syllogismus non infert conclusionem tantum in ratione veri et cogniti, sed etiam respicit rationem boni per consilium et iudicium; unde dispositio ejus in quantum est syllogismus practicus, id est ut ultimate ordinatur ad operationem, non pertinet ad Logicam, sed ad prudentiam. Quæ tamen habet aliquam similitudinem cum dispositione Logicæ, quia sicut arguens in quatuor terminis speculative paralogizat, ita imprudens et incontinens, quia non recte disponit dictamen universalis et particularis iudicii, fallitur practice. Unde S. Thomas vocat istam dispositionem practicam similitudinariam et secundum quid syllogismum, in 1 Sentent., distinct. xxii, quæst. ii, art. i.

Ultimo arguitur: Nam scientia moralis est practica; ergo et Logica. Consequentia patet a paritate rationis: quia ideo moralis est practica, quia tradit regulas dirigendi actus voluntatis; ergo similiter Logica, quia tradit regulas dirigendi actus rationis. Antec. prob. Tum

quia scientia moralis procedit per principia practica, ut: Bonum est faciendum, malum est fugiendum; nec procedit resolvendo, sed movendo. Tum quia si ipsa non est scientia practica, nulla erit scientia practica; nam artes mechanicæ sunt artes et non scientiæ, artes vero liberales sunt scientiæ, sed non practicae in nostra sententia.

Et confirmatur: Quia ars pertinet ad partem practicam: numeratur enim cum prudentia a Philos., in vi Ethic., ubi assignat pro materia contingentem artem et prudentiam, pro necessaria, scientiam et sapientiam. De quo videri potest D. Thomas, ibi, lect. iii et iv. Unde et aliæ artes liberales, ut Arithmetica, Geometria et Rethorica non sunt speculativæ, sed practicae; ergo etiam Logica.

Respond.: Quod scientia moralis potest dupliciter considerari: Uno modo, ut etiam includit prudentiam; alio modo, ut eam excludit et solum versatur circa cognitionem virtutum speculando. Primo modo, habet rationem practici ex parte prudentiæ quam includit; et utitur illo principio practico: Bonum est faciendum, modo practico. Et tunc est disparitas inter ipsam et Logicam, quia prudentia dirigit opera voluntatis per electionem et imperium, quia opera voluntatis, cum sint libera et non naturaliter tendentia in objectum, sunt in se capacia realis directionis et moralis motionis; Logica autem, ut dictum est, versatur circa objecta cognita ex principiis speculativis, et solum motione resolutiva procedit, non autem introducit aliquam realem ordinationem in conceptu, quia naturali et non artificiosa similitudine conceptus tendit in objectum. Si vero scientia moralis secludat prudentiam, et solum tractet de materia virtutum definiendo, dividendo etc.,

est speculativa, sicut fit in Theologia, in Prima Secundæ. Nec utitur principiis practicis, aut modo practico, id est ut moventibus et inclinantibus affective, sed præcise speculativis, quatenus cognoscunt naturam virtutum et prudentiæ in ratione veri, ut in Ethicis, et in tota Prima Secundæ videri potest; et ita bene potest aliquis esse insignis Philosophus ethicus et Theologus, et imprudens peccator.

Neque est inconveniens quod non detur scientia practica, si vere et proprie scientia est, quia scientia procedit resolvendo et definiendo, practica movendo et componendo.

Ad confirmationem respondetur ex D. Thoma, ii, q. xlvi, art. ii, ad 3: Quod non omnis ars ponitur a Philosopho in eadem parte animæ in qua prudentia, sed aliqua ars ponitur in parte speculativa, sicut ars construens syllogismum; quia sufficit ad artem quod procedatur per certas et determinatas vias ad aliquid ordinandum, sive materia ejus sit speculatio, sive aliquid operabile. Artes autem liberales scientificæ, ut Arithmetica et Geometria, in speculativis scientiis ponuntur a D. Thoma, ii Metaph., lect. ii, et aliis locis, quæ citavimus, cum circa numeros et magnitudines procedant pure speculando, tanquam Mathematicæ, et ostendendo veritatem. Grammatica autem et Rethorica non videntur esse scientiæ, nec tractant de quidditatibus objectorum et connexionibus necessariis, sed de modo loquendi et elegantia, nec procedunt definiendo et resolvendo aliquid in sua principia.

Nec sufficit ad rationem practicae scientiæ quod habeat vim ad producendos actus suos in singulari: sic enim omnis scientia esset practica, quia omnis scientia producit actus in singulari; sed oportet videre an tales actus versentur circa verita-

tem rei contemplando, et circa objecta cognita ut cognita, an ut operabilia, et ex principiis speculativis vel practicis, ut dictum est.

ARTICULUS V.

Quomodo distinguatur Logica docens et utens.

Varie et obscure loquuntur auctores de ista distinctione Logicæ docentis et utens. Dicitur autem Logica docens, quatenus scientificè docet regulas dirigendi intellectum; utens vero, quatenus executioni eas tradit in hæc vel illa materia. Et sumpta est hæc divisio utensis et docentis in Logica, quia sicut ea quæ directiva sunt in practicis et regulas tradunt et usum habent, ita Logica, quæ in speculativis est directiva, hæc duo habet. Et ratio controversiæ ad duo reducitur. Primum, ex parte materiae: An usus et doctrina in Logica versentur circa eandem materiam, sive demonstrativam sive opinativam, an solum in topica? Secundum, ex parte formæ: An pertinet ad eundem habitum et principium formale doctrina et usus logicæ.

Ut autem ista obscuritas declaretur, unum tantum oportet advertere ex doctrina D. Thomæ, nempe quod triplex usus Logicæ potest attribui. Primus est, quo præbet aliis scientiis modum procedendi artificiose per formam syllogisticam; siquidem ad ipsam pertinet modum procedendi præbere aliis scientiis ne errent, et opera rationis dirigere, instrumenta speculationis præbendo, ut ex Philosopho docet D. Thomas, ii Metaph., lect. ultim.; et Opusc. lxx, q. v, art. i; et i Poster., lect. i; et alibi sæpe.

Secundus usus est ipsius Logicæ docentis, quando præbet aliis scientiis principia, et non solum formam

sylogisticam, ad probationes aliquas deducendas; sicut etiam alia scientiæ ex aliis adjuvantur, assumendo illarum principia, præsertim a Metaphysica. Et hunc usum convenire Logicæ docet D. Thomas, Opusc. LXX, q. VI, art. I, in corpore, ubi inquit: « Quod aliquando utimur Logica prout est docens, in aliis scientiis, quia scilicet præbet aliis principia aliqua ad probandum, sicut ex intentionibus generis aut speciei vel oppositi probamus aliquid in aliis scientiis. » Et in 1 Poster., lect., XX, de hoc ipso ponit exemplum: « Sicut probamus, inquit, amorem et odium pertinere ad concupiscibilem, quia contraria sunt circa idem, quæ probatio sumitur ex principio logico, scilicet ex natura contrarietatis. »

Tertius usus Logicæ est ipsi specialissimus, quatenus præbet usum in aliis scientiis seu materiis probabiliter disputandi, sine hoc quod procedatur demonstrative et resolutive usque ad prima principia; et tunc proprie dicitur Logica utens, ut distinguitur a demonstrante et docente, eo quod demonstrans non præcise utitur discursu sistendo in eo, sed pervenit resolvendo usque ad prima principia, quæ discursu non probantur, sed sunt terminus discursus. Utens autem discursu, sed non demonstrans, ita utitur, et sistit in discursu, quod non pervenit ad terminum discursus, qui est resolutio usque ad prima principia; et hoc pertinet ad processum disputativum seu tentativum, quando inquirendo, non autem resolvendo, proceditur; et ita vocatur probabilis processus, quia non cum certitudine ultimata resolutionis usque ad principia fit. Hic est actus Logicæ utentis, quasi dicatur Logica utens Logica, ut disputans, non ut resolvens; et sic explicat illum D. Thomas, Opus. LXX, q. VI, art. I, di-

cens: « Logicam utentem esse, quæ utitur discursu, sed non termino discursus, qui terminatur in principia per se nota, ubi cessat usus rationis discurrerentis. »

His positis, certum est Logicam utentem, sumpto usu primo vel tertio modo (quia secundus pertinet ad docentem, quia ad doctrinæ exercitium spectat commodare aliis sua principia, ut demonstrent), non denominari formaliter scientiam. In tertio quidem modo, quia solum probabiliter seu disputative, non resolutive procedit. In primo autem modo, quia ille usus Logicæ non est demonstratio, quæ solum denominat scientiam, sed applicatio et concursus disponens syllogisticam formam, sive in materia demonstrativa, sive in topica, unde non est terminale usus scientiæ et demonstrationis. Circa difficultates vero positas:

DICO PRIMO: Logica utens sumpto usu primo modo, habet dirigere non solum partem topicam, sed etiam demonstrativam, imo hanc maxime. — Et utimur verbo *dirigere*, licet aliqui in hoc sensu appellent illam non utentem, sed dirigentem, ut evitemus questionem de nomine, quia usus Logicæ in hac parte directio est: sicut scientiæ superiores et artes architectonicæ pro actu seu usu proprio habent dirigere alias inferiores. Et ita hæc conclusio docetur a D. Thoma, tum in 1 Poster., lect. I, ubi non solum alia opera rationis, sed etiam specialiter partem ipsam iudicativam, seu demonstrativam, a Logica dirigi affirmat. Tum etiam, quia omnibus scientiis (quæ utique demonstrative procedunt) ministrare Logicam instrumenta speculationis docet, in Opus. LXX, q. V, art. I; et in Met., lect. ult., docet quo modo Logica præbeat modum sciendi omnibus scientiis. Ergo in hac parte non est

restringendus usus Logicæ ad solam partem topicam, sed etiam ad demonstrativam.

Et ratio est constans: Quia demonstratio non minus exigit structuram syllogismi et bonitatem consequentiæ, regulatam secundum regulas et principia Logicæ, quam reliqui syllogismi probabiles; ergo talis dispositio et forma artificiosa in demonstrationibus derivatur a Logica, siquidem ex principiis et regulis Logicæ dependet tam ex parte formæ, quæ regulatur per *Dici de omni* et *Dici de nullo*, aliisque principiis disponentibus syllogismum, quam ex parte materiæ, quia demonstratio debet uti propositionibus necessariis et per se, quod maxime Logica considerat in posteriori resolutione.

Nec obstat quod istæ demonstrationes etiam ut recte dispositæ effective procedunt a particularibus scientiis elicentibus, a Logica autem solum pendunt directive. Hoc inquam non obstat quia non determinamus modo Logicam influere in demonstrationes aliarum scientiarum effective elicendo illas, sed sufficit quod directive, sicut prudentia influit in virtutes non elicitive, sed imperative; aut si effective Logica influit, non est influxus causæ principalis demonstrantis, sed coadjuvantis et ministrantis, sicut virtutes elicunt actum moralem a prudentia regulatum, sive ille modus regulationis in actibus virtutum effective sit a prudentia per impressionem realem in virtutes morales, sive solum directive; hoc enim non pertinet ad præsens, sed ad illam questionem: An imperium superioris potentie seu virtutis in inferiora quæ movet, fiat per effectivam impressionem? Sed quidquid sit de hoc, constat quod etiam respectu syllogismi opinativi et probabilis Logica non magis influit dis-

positionem syllogisticam effective et elicitive, quam syllogismum demonstrativum, sed directive; et hanc eandem directionem, seu usum dicimus habere Logicam in syllogismo demonstrativo.

DICO SECUNDO: Logica utens tertio modo accepta solum versatur circa partem topicam et sophisticam, id est processu non resolutivo, sed probabili, seu probativo et disputativo. Et si talis usus fiat in aliis scientiis ex principiis talium scientiarum, disputando ex illis et non resolvendo, talis usus pertinet ad Logicam solum directive; si autem procedat ex principiis ipsius Logicæ talis disputatio non resolutiva, non solum directive, sed elicitive erit a Logica, quasi actus secundarius et imperfectus. — Hanc conclusionem intendit S. Thomas, in IV Metaph., lect. IV, dum inquit: « Quod Logica, secundum quod est docens, habet considerationem de istis intentionibus, instituens modum quo per eas procedi possit probabiliter in singulis scientiis, et sic est scientia. Utens vero est secundum quod modo adjuncto utitur ad concludendum aliquid in singulis scientiis probabiliter, et sic reedit a modo sciendi. » Expressius autem hoc tradit D. Thomas, Opus. LXX, cit. quæst. VI, artic. I, ubi docet: « Quod aliquando dicitur processus rationalis ex termino in quo sistitur procedendo. Ultimus autem terminus ad quem rationis inquisitio perducere debet, est intellectus principiorum, in quæ resolvendo iudicamus, quod quidem quando fit, dicitur demonstratio. Quando autem inquisitio rationis usque ad ultimum terminum non perducit, sed sistitur in ipsa inquisitione, quando scilicet quærenti adhuc manet via ad utrumlibet, sic rationalis processus distinguitur contra demonstratum. Et hoc modo procedi potest rationabi-

liter in qualibet scientia, ut ex probabilibus paretur via ad necessarias conclusiones. Et hic est alius modus quo Logica utitur in aliis scientiis, non ut est docens, sed ut utens. Sic D. Thomas. Et sic accipiendi Logicam utentem, clarum est quod non pertinet ad partem demonstrativam, sed topicam, quia talis usus non est demonstratio, siquidem non est resolutio cum plena determinatione in principia certa et evidentiis, sed tantum inquisitive et disputative procedit ad utrumlibet. Et si hoc faciat præbendo principia propria tali discursui et disputationi, elicitive totum illum discursum producet Logica, quia non solum præbet modum disputandi, sed etiam materiam seu principia. Pertinet autem ad aliquem habitum elicitive quidquid ex propriis principiis et objecto suo deducit sive resolutivè, sive tantum disputativè. Si autem principiis aliarum scientiarum seu habituum formetur discursus, seu disputatio, tunc Logica solum præbet modum disputandi, quod est præbere directionem, non autem elicentiam actus quoad substantiam.

DICO ULTIMO: Idem est habitus Logicæ docentis et utentis, sive dirigat, sive eliciat, sive probabiliter disputet, sive demonstrative procedat, et eadem est specifica ratio formalis utriusque. — Non conveniunt omnes in hac conclusione; sed quidam in uno extremo dicunt non solum Logicam utentem et docentem esse eundem habitum, sed eodem actu uti et docere, ut Mart., hic, q. II. Alii in alio extremo non solum distinctos actus, sed etiam distinctos habitus constituunt, quia docentem dicunt esse speculativam, utentem vero practicam, ut Vazquez, I p., disp. VIII, cap. V; vel quia docentem dicunt esse scientiam, utentem vero opinativum habitum, ut qui-

dam apud Conimb., q. IV, proœm., articulo II. Alii dicunt Logicam docentem et utentem in materia et objecto ipsius Logicæ esse eundem habitum, in aliis vero scientiis dicunt utentem non esse habitum Logicæ, sed ipsum habitum aliarum scientiarum producentem suas illationes ordinate. Ita M. Caber., disput. II, proœm., dubit. II. A quo in re non recedit P. Merinero, hic, q. II, sect. II, qui distinguit habitum Logicæ utentem elicitive ab habitu Logicæ docentis, quando in materia aliarum scientiarum versatur, tunc enim illa elicentia tribuitur habitibus aliarum scientiarum.

Nihilominus proposita conclusio absolute et sine tot distinctionibus est communior inter Auctores, et præsertim apud Thomistas; de qua videndus est Flandr., II Metaphysic., quæst. V, art. II; M. Arauxo, ibi, quæst. III, art. II; M. Soto, Sanchez., Masius, et Curs. Carmel., quæst. V, proœm. § II.

Ratio est: Quia aliæ scientiæ non habent in se principia ordinativa suarum illationum, sed ea mutantur a Logica, quæ illa tradit et explicat; ergo non eliciunt ordinatas consequentias nisi ex virtute Logicæ, seu lumine sibi communicato saltem directive et per propositionem objecti. Et sic D. Thomas perpetuo docet, præsertim Opusc. LXX, Logicam ministrare aliis instrumenta speculationis. Ipsa autem Logica eodem habitu docet modum speculandi, et utitur, quia in quacumque materia eisdem principiis quibus tradit doctrinam utitur, et applicat ea ad formandum consequentias, nec requirit distinctum dictamen, nec specialem difficultatem habet vincendam; ergo non exigit distinctum habitum, sed extensionem, seu applicationem ejusdem. Anteced. prob.: Nam quod ex eisdem principiis procedat manifeste con-

stat, quia si alia principia applicaret, quæ non pertinerent ad Logicam docentem, jam non esset Logica utens tantum, sed esset docens, utpote tradens alia principia, et essent distinctæ scientiæ, utpote ex distinctis principiis procedentes, et sic dicerentur duæ docentes, non docens et utens. Necessario ergo usus et directio Logicæ convenire debent in principiis doctrinæ.

Quod vero non indigeat distincta facilitate et habitu propter applicationem constat ex dictis præcedenti articulo. Quia tota difficultas directionis, seu ordinationis Logicæ consistit in cognoscendis ipsis secundis intentionibus, prout fundantur in primis; hoc enim cognito, applicatio ipsa non habet specialem difficultatem, quia applicatio ipsa fit ad res cognitæ per actus naturali representatione et tendentia respicientes objecta, non morali seu voluntaria motione, aut artificiosa deductione tendentes, sed totum artificium et ordinatio tenet se ex parte objecti ordinati per intentiones secundas, ut dictum est: non ergo est difficultas in dirigendis actibus ut eliciantur, sed in cognoscendis objectis in quibus secundæ intentiones applicantur. Similiter etiam ex parte ipsorum objectorum, cognitæ regulæ et præceptis Logicæ, quæ demonstrative traduntur a parte docente, non est ulla difficultas in applicatione et usu earum ad talem vel talem materiam, sed solum indiget appositione materiæ, ad quam ipsæ regulæ sine nova difficultate vincenda ex parte sui applicantur et extenduntur. Sicut qui habet artem Musicæ, vel qui citharizat, ex eisdem præceptis artis potest digitos applicare ad quodcumque instrumentum, quod sibi offeratur; quod si digitos movere non potest, aut non ita expedite, ad hanc difficultatem vincendam non indiget nova arte, sed

exercitatione corporali, aut aliquo, quo tollatur prædictum impedimentum, et ita qui expeditius movet digitos non generat novam artem, sed impedimentum exercitii ejus tollit. Sic intellectus, quando exerceatur in syllogizando circa diversas materias vel scientias, non acquirit novam artem, seu habitum diversum ab ipsa doctrina Logicæ, sed expeditiorem usum.

Solvuntur objectiones.

Primo arguitur: Ad probandum quod solum in parte topica, et non in demonstrativa, invenitur Logica utens. Nam id videtur expresse dicere S. Thomas, in IV Metaphysic., lect. IV: « Quod in parte Logicæ, quæ dicitur demonstrativa, sola doctrina pertinet ad Logicam, usus vero ad Physicam et ad alias scientias particulares, pars autem Logicæ tentativa et sophistica habent doctrinam et usum. » Ergo secundum D. Thomam pars demonstrativa non est utens.

Si dicatur D. Thomam loqui de usu, quo ex principiis logicis proceditur probabiliter in aliis scientiis et disputative tantum, quod utique parti demonstrativæ non convenit, ut docet I Poster., lect. XX, non autem loqui de usu, quo ipsam formam syllogisticam et modum artificialem præbet aliis scientiis, quod etiam convenit parti demonstrativæ.

Contra est: Quia aliæ scientiæ producent elicitive suas demonstrationes virtute sua et non virtute Logicæ, et producent illas ordinatas, alias non essent demonstrationes; illa autem secunda intentio formæ syllogisticæ, cum sit aliquid rationis, non efficitur, sed resultat ex ipsa cognitione demonstrante; ergo neque ad elicendam demonstrationem, neque ad modum illum, seu

formam rationis requiritur efficien-
tia et usus Logicæ.

Respondetur, solutione data inter
arguendum. Et ad replicam dicitur
quod demonstratio procedens a parti-
culari scientia, ab illa quidem ha-
bet rationem specialis demonstra-
tionis ex speciali ratione talis scien-
tiæ; rationem autem ordinati et ar-
tificiosi processus habet ab ipsa
scientia, non ex propria virtute il-
lius, sed ex directione Logicæ qua-
tenus influit in alias scientias, sive
influxu effectivo imprimente ali-
quam realitatem in actus, sive di-
rectivo ex parte objecti, quod pro-
ponit ut ordinatum, ut nunc suppo-
nimus; et ita particularis scientia
utrumque facit, et veritatem specia-
lem respicit ex propria virtute, et
ordinationem objecti in virtute di-
rectionis Logicæ, et licet ille mo-
dus, seu forma syllogistica sit ens
rationis, quod ex cognitione resultat,
tamen non resultat ex cognitione ip-
sius scientiæ, ut particularis scien-
tia est, sed ex cognitione directiva
Logicæ, quæ universaliter dirigit
omnes scientias et illam particula-
rem afficit.

Secundo arguitur: Actus Logicæ
utentis non est scientificus, nec de-
monstrativus; ergo non procedit ab
habitu Logicæ. Conseq. patet, quia
habitus Logicæ est evidens et cer-
tus, cum sit scientia; ergo non po-
test elicitive producere actum opi-
nativum, qui incertus et inevidens
est; ergo procedit ab alio habitu, et
sic alius est habitus Logicæ docentis
et utentis. Item Logica docens procedit
modo resolutivo et speculativo,
utens vero, applicativo et composi-
tivo; ergo sunt diversi habitus.

Respondetur: Disting. conseq.:
Non procedit ab habitu Logicæ ac-
tus probabilis, quasi primario et per
se, concedo; quasi secundario et in-
directe, vel etiam directive, nego.
Non est autem inconveniens quod

aliquis habitus evidens et certus
eliciat actum probabilem, vel etiam
dirigat ad illum, tanquam actum
secundarium et imperfectum. Et in
directione quidem minor difficultas
est, quia Logica per regulas scienti-
ficas et certas docet quomodo opi-
nativus assensus dirigendus sit; et
consequenter, licet ex parte materiæ
sit aliquid opinativum, ex parte ta-
men modi dirigendi et regularum,
quibus procedit, scientificum est.
Quod vero eliciat ipsemet habitus
Logicæ actum opinativum, et non
solum dirigat, difficilius est, sed ta-
men explicari potest ex dictis: Quod
in habitu scientifico primarius ac-
tus, qui perfecte procedit et resolu-
tive deducendo usque ad prima prin-
cipia, semper est certus et evidens;
non tamen repugnat aliquando ex
eisdem principiis formare aliquem
discursum imperfectum et non ple-
ne resolutivum, sed solum disputa-
tive et tentative procedentem, et ta-
lis est discursus probabilis. Sicut
generans non solum producit per-
fectum effectum et perfecte simi-
lem, verbi gratia, hominem vel
equum, sed etiam aliquando imper-
fectum, ut embrionem, vel etiam
monstruosum, aut degenerantem a
sua perfectione, licet virtus perfecta
sit, sed propter aliquod impedimen-
tum, vel materiæ incapacitatem, vel
inapplicationem agentis; sic potest
scientia Logicæ uti discursu et prin-
cipiis scientificis non plane resolu-
vendo, sed inquirendo et tentando,
qui est actus imperfectus. Sicut
etiam D. Thomas, II-II, quæst. I,
art. IV, docet quod habitus fidei
evidenter cognoscit credibilitatem
suam, et opinativus probabilitatem,
obscurè tamen uterque attingit suum
objectum, scilicet rem creditam et
opinatam; unde evidentia et inevi-
dencia non versantur circa idem,
sed unus circa rem creditam, alter
circa credibilitatem ejus; et licet vi-

deantur esse plures actus specie dis-
tincti, sunt tamen specie distincti
quasi materialiter, non formaliter,
quasi materialiter, non formaliter,
seu ex parte rationis formalis, sicut
aliqua virtus potest habere diversos
actus inadæquatos specie distinctos
quasi materialiter et partialiter, ut
religio habet orationem, devotio-
nem, etc., qui sunt actus diversi ina-
dæquati et partiales.

Ad confirmationem dicitur: Quod
utens non procedit modo composi-
tivo ex parte regularum et princi-
piorum, quibus utitur, hæc enim
sunt ipsa principia Logicæ docentis,
sed solum applicat illas regulas de-
terminatæ materiæ, ut speculatio
ipsa recte ordinetur. Quod autem
modus ipse speculationis applicetur
diversis materiis, non induit ratio-
nem practici, ut supra diximus,
quia quod applicatur speculatio
est.

Ultimo arguitur: Nam prudentia
est distincta virtus et habitus a sy-
nesi et eubulia, ut tradit S. Tho-
mas, II-II, quæst. LI, art. II, et tamen
solum distinguuntur quia istæ duæ
bene judicant et consiliantur, pru-
dentia vero imperat et exequitur;
ergo similiter in Logica habitus do-
cens et judicans distinguitur ab ope-
rante et utente.

Confirmatur: Quia actus utentis
multiplicati generant aliquem habi-
tum, non Logicæ docentis, quia non
sunt actus scientifici, et sic non ge-
nerant neque augent scientiam; ergo
alium distinctum a docente.

Respondetur: Neg. conseq.: Et
disparitas est, quia in prudentia est
distincta difficultas ad imperandum
et applicandum voluntatem ad opus,
quam in judicando et consiliando,
in Logica vero non. Cujus radix su-
mitur ex doctrina D. Thomæ, II-II,
quæst. XLVII, art. VIII, quia perfectio
artis consistit in judicando, non in
præcipiendo, perfectio vero prudenti-
æ et converso, unde reputatur me-

lior artifex qui volens peccat in arte,
quam qui ignorans; e contra vero
imprudenter est qui volens peccat.
Quod præcipue verificatur in arte
Logicæ, cujus materia sunt ipsi ac-
tus rationis: tota enim difficultas
intellectus est in judicando, seu ordi-
nando de aliqua veritate; quidquid
vero restat, ut alii actus dirigantur
ex ista veritate sic cognita, non ha-
bet specialem difficultatem, quia in-
tellectus naturaliter tendit ad ob-
jecta semel proposita. Unde totum
artificium et ordinatio tenet se ex
parte objectorum, quæ attinguntur
a cognitione naturaliter tendente ad
illa. In moralibus autem, post judi-
catum et cognitum bonum, restat
præcipua difficultas in applicanda
voluntate, propter ejus libertatem
seu indifferentiam, vel resistantiam
ad bonum regulatum. Unde requirit
distinctum habitum, in quo con-
summatur prudentia.

Ad confirmationem respondetur:
Quod actus Logicæ utentis generant
quandam facilitatem, per modum
dispositionis et expeditionis in applica-
tione materiæ, non per modum
novæ artis seu habitus: quia habi-
tus generatur de novo, vel crescit,
non per quoscumque actus, sed per
illos qui ipsam specificam rationem
et formale movivum habitus per se
attingunt, non qui secundario con-
sequuntur, vel dispositive se habent
tantum; eo quod habitus non gene-
ratur de novo, aut crescit, nisi se-
cundum substantialem et formalem
rationem suam, aliæ vero formalita-
tes accessoriæ sunt. Est exemplum
in D. Thomæ, II-II, quæst. CXLIV,
art. I et V, ubi inquit, quod ex fre-
quentatis acibus verecundiæ non
generatur habitus distinctus a tem-
perantia, quia verecundiæ non est
habitus virtutis perfectæ, sed dispo-
sitiio ad generandum temperantiam.
Non ergo omnes actus frequentati
etiam imperfecti et secundarii ge-

nerant novum habitum perfectum, qualis est scientia, sed aliquid imperfectum in genere habitus, quod est quasi dispositio, seu expeditio quædam in ipso exercitio artis. Et distinctio hæc dispositionis seu expeditio ab habitu, intelligitur melius in his quæ pertinent ad intellectum, quia invenimus aliquando habitum sine facilitate exercitii, verbi gratia, habitum scientiæ sine ordinatione expedita specierum, ut in illo cui fit prima demonstratio, et general habitum scientiæ, nondum tamen habet species ordinatas et expeditas de omnibus aliis conclusionibus scientiæ. Et e contra invenimus facilitatem exercitii sine habitu in eo qui coordinatas habet species ob frequens exercitium de omnibus conclusionibus, et ex errore in aliquo principio amisit habitum, verbi gratia, ex errore fidei amisit principia veræ Theologiæ, et consequenter ipsum habitum Theologiæ, sed non species coordinatas conclusionum.

QUÆSTIO II.

DE ENTE RATIONIS LOGICO, QUOD EST
SECUNDA INTENTIO.

Ut objectum, seu materiam Logicæ tractare incipiamus, ipso ordine doctrinæ oportet ab universalioribus incipere, et sic disputationem inchoamus ab ente rationis; non quidem prout præcise opponitur enti reali, et est commune omnibus entibus rationis, sic enim pertinet ad Metaphysicum, sed ut est commune solis secundis intentionibus, quæ ad Logicum spectant. Circa quod tria consideranda occurrunt. Primum, quodnam sit hoc ens rationis? Secundum, quotplex sit? Tertium, per quam causam formetur? Prius tamen, ut aliqua saltem imperfecta

notitia entis rationis in communi habeatur, aliqua de ipso genere entis rationis prælibanda sunt.

ARTICULUS I.

*Quid sit ens rationis in communi,
et quotplex.*

Ens rationis in omni sua latitudine, si nominis significationem attendamus, dicitur id quod dependet aliquo modo a ratione. Potest autem dependere vel ut effectus a causa, vel ut objectum a cognoscente. Primo modo invenitur aliquid dupliciter dependere a ratione, vel quia est ab ipsa ut ab efficiente, sicut opera artis, quæ per rationem excogitantur, vel quia est in ipsa ut in subjecto et causa materiali, sicut actus et habitus sunt in intellectu. Sed uterque isto modo pertinet ad ens reale, quia ens sic dictum habet veram et realem existentiam, dependentem tamen ab intellectu. Quod autem secundo modo ab intellectu dependet, scilicet ut objectum, dicitur proprie ens rationis, ut pertinet ad præsens, quia nullum esse habet extra rationem, sed solum objective dicitur esse in ipsa, et sic opponitur enti reali. Quod quidem licet aliqui negaverint, communi tamen Theologorum et Philosophorum consensu dari constat, eum omnes distinguant ens reale ab ente ficto, seu rationis, quia illud existit in rerum natura, hoc non habet existentiam in re, sed solum cognoscitur et fingitur. Imo ipsa experientia sufficienter id probat, cum videamus multa nos imaginari et cognoscere, quæ omnino impossibilia sunt, et talia sunt entia ficta. Entia quidem, quia cognoscuntur ad modum entis, ficta vero, quia non correspondet illis aliquid esse verum a parte rei.

Ex quibus elici potest definitio, seu explicatio entis rationis in communi, scilicet: *Quod sit ens habens esse objective in ratione, cui nullum esse correspondet in re.* Quod sumitur ex D. Thoma, lib. de Ente et essentia, cap. 1; et v Metaphysic., lect. ix, et 1 p., quæst. xvi, art. iii, ad 2, dicente: « Quod ens rationis dicitur quod, cum in re nihil ponat, et in se non sit ens, formatur tamen, seu accipitur ut ens in ratione. » Qui modus explicandi convenientior est, quia cum ens dicatur ab esse, et per ordinem ad existentiam, sicut ens reale definitur per ordinem ad esse quod vere habet et in re, ita ens rationis, quod illi opponitur, oportet quod opposito modo explicetur, scilicet quod non habet esse in re, et habet illud in cognitione objective. Quod vero aliqui dicunt ens rationis consistere in denominatione extrinseca, qua res dicitur cognita, ut Durandus, in 1, distinct. xix, quæst. v, num. 7, in primis dubium assumitur, cum inter auctores valde controversum sit an denominatio extrinseca formaliter sit ens rationis, ut statim dicemus. Deinde falsum est, universaliter loquendo, ens rationis ut sic consistere in sola denominatione cogniti. Nam ista denominatio, vel est forma constituens ens rationis, vel est id quod suscipit formationem entis rationis. Primum esse non potest, cum denominatio ista etiam cadere possit super entia realia, quæ denominantur cognita, nec tamen hæc denominatione formantur in entia rationis, quia ficta non redduntur. Si secundum, verum est denominationem extrinsecam apprehendi ut ens rationis, sed non solum denominatio extrinseca, sed alia etiam non entia, ut negationes, privationes etc.

Si autem quæras: Quid sit habere esse in cognitione? Respondetur:

Hoc pendere ex his, quæ postea dicenda sunt de causa et actu, quod formatur ens rationis. Interim sufficit audire D. Thomam, iv Methaphysicor., lect. 1, ubi inquit: « Dicimus aliqua in ratione esse, quia ratio de eis negotiatur, quasi de quibusdam entibus, dum de eis aliquid affirmat, vel negat. » Quod non est intelligendum quasi ens rationis solum formetur per propositionem, quæ negat, vel affirmat, sed quia formatio propositionis circa objectum quod non habet esse a parte rei est signum quod ad modum entis ab intellectu accipitur, quia ei applicatur copula, quæ significat esse. Itaque ipse actus intellectus attingens objectum ad modum entis quod extra intellectum non est habet duo: et in quantum cognitio reddit cognitum, et sic in objecto solum ponit denominationem extrinsecam cogniti, et in quantum ad instar entis reddit tale objectum cognitum, cum in re non sit ens, et hoc est dare esse rationis, seu esse fictum. Et sic D. Thomas, Opuscul. iv, cap. 1, dicit: « Quod tunc efficitur ens rationis, quando intellectus nititur apprehendere quod non est, et ideo fingit illud ac si esset ens. » Et in 1 Sentent., distinct. ii, quæst. 1, art. iii, inquit: « Quod ens rationis consequitur ex modo intelligendi rem quæ est extra animam, et huiusmodi sunt intentiones quas intellectus noster advenit; ubi S. Thomas pro eodem reputat in ente rationis effici, adveniri, apprehendi et consequi ex modo intelligendi. Et ita, ut infra dicemus, ens rationis non habet formaliter esse fictum, seu objectivum, per hoc quod reddatur cognitum ut quod, sic enim jam supponitur habere esse, seu rationem aliquam supra quam cadat denominatio cogniti; sed ille actus, qui respicit non ens sub ra-